UVOD

Devizno ili medjunarodno tržiste [1] je deo ukupnog finansijskog tržišta na kojem se prema utvrđenim uslovima i pravilima trguje stranim valutama, odnosno razmenjuju devize [2]. Osnovni zadatak mu je da snabdeva učesnike stranim sredstvima plaćanja za plaćanje uvoza i izvoza. Devizni kurs se formira, kao i cena svakoj drugoj robi, pod uticajem ponude i tražnje i predstavlja cenu jedne jedinice strane valute izraženu brojem jedinica domaće valute.

Devizno tržište ne postoji kao organizovano centralno mesto trgovanja, već ga čini svetska mreža učesnika medjusobno povezanih savremenim komunikacijskim sredstvima. Trgovanje se odvija na specijalizovanim deviznim berzama i u sastavu medjusobno povezanih banaka, što objedinjeno čini 24-satno svetsko devizno tržište. Najvažniji učesnici su velike komercijalne banke, brokeri i dileri, specijalizovani za trgovinu devizama, komercijalni kupci deviza – multinacionalna kompanija, centralne banke. Najveći promet obavlja se preko specijalizovanih brokera devizama na medjubankarskom tržištu, koji povezuju banke uz nisku proviziju. Velike komercijalne banke su ''Market makersi'', tog tržišta, spremni u svakom trenutku kupiti ili prodati devize po određenoj ceni.

Preduzeća, manje banke i filijale stranih banaka ne sudeluju na deviznom tržištu direktno, već se stranim sredstvima plaćanja snabdevaju preko otvorenih kreditnih linija kod velikih banaka.

Svetski finansijski cenrti ujedno su i najvažniji centri trgovanja devizama (New York, London, Zurich, Frankfurt, Tokio).

1. FINANSIJSKO TRŽIŠTE I NJEGOVA MORFOLOGIJA

Tržište je institucionalno uređen ambijent u kome se odvija proces razmene dobara i u sluga. Institucionalna uređenost znači da su na njemu definisana pravila igre po kojima se odvijaju procesi razmene. Tržišta kao mehanizma koordinacije ekonomske aktivnosti ima sledeće osnovne funkcije: informativnu, alokativnu, distributivnu i selektivnu.

Finansijsko tržište se posmatra kao organizovani prostor sa svim elementima neophodnim za njegovo funkcionisanje , tačno određeno vreme, pravila i uzanse kupoprodaje na kome se organizovano susreću ponuda i tražnja finansijskih sredstava i na kome se u zavisnosti od ponude i tražnje organizovano formira njihova cena.

Vrste finansijskog tržišta

Prema predmetu poslovanja finansijska tržišta dele se na:

Novčana tržišta

Investiciono tržište ili tržište kapitala

Devizno tržište

Novčano tržište je kupoprodaja finansijskih sredstava na kratak rok . Na njemu se pojavljuju dva instrumenta: 1. kupovina i prodaja hartija od vrednosti od ovlašćenih državnih ili bonitetno sposobnih organizacija

2. kupoprodaja novca ili uzimanje kratkoročnih kredita.

Osnovni kriterijum je mogučnost brze zamene određenog instrumenta za novac.

Novčano tržište može biti: kreditno, eskontno, lombardno, devizno, žiralno i tržište hartija od vrednosti [3] .

Investiciono tržište ili tržište kapitala je kupoprodaja finansijskih sredstava na dugi rok (trgovina dugoročnih hartijama od vrednosti i drugim vrednosnim papirima). Onaj koje su potrebna finansijska sredstava može se odlućiti da do investicionog kapitala dođe emitovanjem akcija, obveznica deonica, i drugih dugoročnih hartija od vrednosti. Razvijeno investiciono tržište omogućava da preduzeća brzo menjaju hartije od vrednosti i tim putem dolaze do finansijske strukture koja im najviše odgovara. Osnovni kriterijum finansijskih transakcija je profitabilnost.

Devizno tržište je kupoprodaja stranih sredstava plaćanja. Predmet poslovanja deviznog tržišta je kupovina i prodaja deviza koje su od znaćaja za likvidnost privrede u medjunarodnim plaćanjima. Kupovina i prodaja deviza na deviznom tržištu može se vršiti promptno i terminski. Za prvo važi da se kupoprodaja vrši slobodno, dok se kod drugog kupoprodaja može obavljati samo za konkretan spoljnotrgovinski posao. Subjekti na deviznpm tržištu su poslovne banke koje imaju ovlašćenje za obavljanje devizno-valutnih poslova i poslova platnog prometa sa inostranstvom. Da bi postojalo devizno tržište mora postojati medjunarodni platni promet.

---

[1] Finansijska tržišta i berzanski menadžment, dr Slobodan Komazec, dr Žarko Ristić i dr Slavko Vukša, Viša poslovna škola Čačak, 2006., op.cit. str.126.

[2] Devize su sredstva medjunarodnih plaćanja. One su potraživanja od druge zemlje koje glase na stranu valutu, stečene po bilo kojoj osnovi i bez obzira na način raspolaganja. Mogu biti u obliku prenosivih potraživanja od stranih banaka, prenosivih inostranih hartija od vrednosti koje glase na stranu valutu (menice, čekovi, obveznice), obračunskih jedinica, inostranog gotovog novca, a od skora i u obliku elektronskih izveštaja o medjunarodnim dugovanjima i potraživanjima.

[3] **Finansijska tržišta,** Dr. Milenko Dželetović, Beograd 2007. godina, str.56.

2. DEVIZNO TRŽIŠTE – FORMIRANJE I KARAKTER

Devizni sistem predstavlja skup principa i odnosa datih u obliku zakonskih propisa kojima se regulišu devizni odnosi i devizni poslovi privrednih i drugih subjekata u robnom i nerobnom prometu u zemlji i sa inostranstvom. [1]

Funkcionisanje deviznog tržišta doprinosi medjusobne povezanosti nacionalnih finansijski tržišta. Ova povezanost izraz je realnih ekonomskih tokova: medjunarodne trgovine, medjunarodnih usluga i kretanja stanovništva, koji dovode do ekonomske aktivnosti vezane za inostranstvo, odnosno aktivnosti izražene u novcu različitom od domaćeg, kao i kretanje kapitala između različitih zemalja.

Devizno tržište ostvaruje sledeće funkcije:

ü Omogućava vlasnicima deviza da ih pretvore u nacionalnu valutu, a drugim licima da nabave odgovarajuća sredstva za plaćanje u inostranstvu;

ü Usklađuje zahteve za prodaju deviza sa zahtevom za njihovu kupovinu;

ü Usklađuje ponudu i tražnju posredstvom deviznog prometa u zemlji i deviznog prometa sa inostranstvom;

ü Omogućava obavljanje deviznog prometa sa inostranstvom.

Devizni promet sa inostranstvom obično se deli na tri oblika:

Ø ***Devizni sistem;***

Ø ***Devizno poslovanje;***

Ø ***Devizna politika.***

Karakter deviznog sistema zavisi od karaktera privrednog sistema, privredne strukture, razvoja i ekonomske politike svake zemlje. Izmene deviznog sistema su rezultat izmena društveno – ekonomskih tokova i izmena u celokupnom privrednom sistemu. Geneza deviznog sistema kod

nas rezultat je izmena nastalih u privrednom i društveno – političkom sistemu i u konceptima razvojne politike.

Devizni sistem može biti:

ü *Liberalan*

ü *Regulisan*

U liberalnom deviznom sistemu, subjektima u poslovanju sa inostranstvom ostavljena je veća sloboda u poslovanju i raspolaganju deviznim sredstvima.

U regularnom deviznom sistemu, u poslovanju sa inostranstvom ova prava su ograničena više ili manje oštrim regulativama i odlikama.

2.1. Predmet poslovanja deviznog tržišta

Predmet poslovanja deviznog tržišta je kupovina i prodaja deviza koje su od značaja za održavanje likvidnosti privrede u međunarodnim plaćanjima. Radi se uglavnom o konvertabilnim sredstvima plaćanja, dok klirinške valute nisu predmet operacija na deviznom tržištu.

Kupovina i prodaja deviza može se vršiti na dva načina:

1.Promptno ***[2]***

2.Terminski

2.2. Trgovina valutama na deviznom tržištu

Devizno tržište je mesto gde se suočavaju ponuda i tražnja deviza tj. mesto gde se različite nacionalne valute mogu razmenjivati (kupovati i prodavati) jedna za drugu. S obzirom da komercijalne banke predstavljaju najveće trgovce tj. glavne učesnike na deviznom tržištu, često se za devizno tržište kaže da predstavlja međubankarsko devizno tržište. Na njemu komercijalne banke trguju depozitima u različitim valutama.

Devizno tržište je neformalnog karaktera što znači da devizno tržište ne bi trebalo posmatrati kao određeno mesto na kome se trguje različitim valutama. Fantastičan razvoj telekomunikacija u poslednjih pedest godina omogućio je direktno povezivanje (telefon, internet, satelitska komunikacija) i lakšu trgovinu velikog broja učesnika u različitim finansijskim centrima. Tako

danas imamo jedno globalno, svetsko, devizno tržište gde se trgovina valutama odvija non-stop. Imajući u vidu da se na deviznom tržištu trgovina odvija 24 časa dnevno, od ponedeljka do petka, često se u formi metafore konstatuje da na deviznom tržištu sunce nikad na zalazi.

2.3. Učesnici na deviznom tržištu

Učesnici na deviznom tržištu su vlasnici valuta, deviznih sredstva i deviznih hartija od vrednosti u nacionalnoj ekonomiji, kao i banke i druge berzansko-finansijske institucije koje je centralna banka za to posebno ovlastila. Specifična uloga na deviznom tržištu pripada centralnoj banci. Ona se na deviznom tržištu pojavljuje kao direktan reuglator i kontrolor. Iako smo rekli da se devizno tržište može posmatrati kao međubankarsko devizno tržište gde dominantno mesto imaju komercijalne banke, sasvim bi neopravdano bilo ne spomenuti i ostale učesnike na deviznom tržištu, koji možda nemaju tako značajnu ulogu u smislu obima trgovanja, ali čija uloga nije zanemarljiva. Pored komercijalnih banaka učešće na deviznom tržištu ostvaruju i:

- *firme koje se bave spoljnotrgovinskim poslovima,*
- *nebankarske finansijske institucije (osiguravajuće kompanije),kao i*
- *centralne banke*

Devizno tržište je standardizovano. Pravila koja važe na ovom tržištu regulišu procedure trgovine, način izvršenja, rokove izvršenja, način plaćanja i sl. Ova pravila obavezuju sve učesnike, iako su oni najčešće iz različitih zemalja.

□□□□□□□□□□□

Komercijalne banke ,neosporno je da, imaju najznačajniju ulogu u realizaciji većine međunarodnih transakcija, i one na deviznim tržištima trguju sa bankarskim depozitima denominiranim u različitim valutama. Banke ne trguju svim svojim depozitima. No, treba imati u vidu da je minimalni iznos kojim banke trguju na deviznom tržištu 1 milion dolara. Devizni kurs koji se formira u ovoj trgovini je u stvari devizni kurs koji možemo pročitati u finansijskim izveštajima pod nazivom Interbank rate (www.oanda.com).

Firme i multinacionalne kompanije koje imaju razgranat biznis u različitim zemljama su takođe značajni učesnici na deviznom tržištu. One kupuju i prodaju valute neophodne za normalno funkcionisanje njihovog biznisa. Nebankarske finansijske institucije – osiguravajuća društva, penzioni fondovi – takođe predstavljaju značajne učesnike na deviznom tržištu. U potrazi sa sigurnim i konstantnim prinosima nebankarske finansijske institucije prenose svoje fondove sa jednih na druga finansijska tržišta i na taj način postaju značajni učesnici na deviznim tržištima.

Centralne banke imaju veoma značajnu ulogu na deviznim tržištima. Njihovo učešće na deviznom tržištu nije u formi stalnog igrača, pre bi se moglo reći da one ulaze sa klupe rezervnih igrača, povremeno, i kada je to potrebno. Stoga je učešće centralnih banaka više u cilju intervenisanja na deviznim tržištima. Intervencije centralnih banaka na deviznim tržištima, u formi kupovine ili prodaje određenih valuta, imaju za cilj održavanje određenog nivoa deviznog kursa ili pak sprečavanje značajnijih oscilacija deviznih kurseva. Obim intervencija centralnih banaka na deviznom tržištu po pravilu nije velik (osim u slučaju finansijskih kriza, ili

špekulativnih napada na valutu) ali je snaga i uticaj informacije koju ta intervencija nosi daleko značajnija, i veća od samog obima intervencije. Zašto? Zato što intervencijama na deviznom tržištu centralne banke šalju signal učesnicima na deviznom tržištu (i ne samo njima) o monetarnoj politici koju sprovode i efektima iste na devizni kurs.

Transakcije na deviznom tržištu odvijaju se kao:

Ø Transakcije između komercijalnih banaka i njihovih komitenata,

Ø Devizne transakcije među komercijalnim bankama u zemlji,

Ø Transakcije komercijalnih banaka sa svojim filijalama u inostranstvu ili s korespondentima u inostransvu i

Ø Devizne transakcije među centralnim bankama radi uticaja na kurseve i na kretanje kapitala.

Cene koje se formiraju na deviznom tržištu su dvojne:

ü Ponuđene (bid) cene po kojima je kupac spreman kupovati devize i

ü Zahtevane (offered ili asked) cene po kojima je prodavac spreman prodavati devize.

Razlike među njima je marža (spread). Dnevne cene pojedinih deviza izražene u kursu notiraju po vrednosti (direktno) i njima se označava vrednost deviza u valuti domaćeg tržišta i indirektno (retko pri čemu se navodi koliko je deviznih jedinica potrebno dati za jedinicu domaće valute).

Prethodno pomenute učesnike na deviznom tržištu posmatrali smo sa institucionalne tj. personalne osnove. Međutim, učesnike na deviznom tržištu možemo posmatrati i sa funkcionalne osnove, a to znači da učesnike na deviznom tržištu možemo klasifikovati u tri kategorije:

ü *ne-špekulanti (hedžeri) su oni učesnici na deviznom tržištu koji žele da se zaštite od rizika promene deviznog kursa;*

ü *špekulanti su oni učesnici na deviznom tržištu koji kupuju (prodaju) valute za koje očekuju da će im se vrednost u budućnosti promeniti tako da će ponovnom prodajom (kupovinom) ostvariti profit; i*

ü *monetarne vlasti u većini slučajeva predstavlja centralna banka koja ima mogućnost intervenisanja na deviznim tržištima, ali i mogućnost uvođenja raznih oblika devizne kontrole.*

---

[1] Monetarna ekonomija i bankarski menadžment, grupa autora VPŠ Čačak, 2006, str.214.

[2] Za realizaciju kupoprodajnih ugovara kod promptne trgovine tj. kupoprodaje valuta u datom trenutku vremena, potrebno je jedan do dva dana.